

szorosabb közösség hívei, de nem marxisták, a személy szabadságát megbecsülik, de csak akkor, ha van benne felelősségérzés, a gazdasági életet nem a profitra, hanem a szükségletekre akarják alapítani.

Forradalmuk a lélekből indul ki. Mindenkinnek először saját magában kell legyőznie a régi világ előítéleteit: önzést, kényelemszeretetet. *Vivre difficilement!* Nehezen élni! — ez a jelszavuk.

* * *

A *Revue de France* márciusi számában *Léon Pierre-Quint* sorra veszi azokat az újabban megjelent könyveket, amelyek a mai francia irodalommal foglalkoznak. *André Billy* (La littérature française contemporaine), *Daniël Mornet* (Histoire de la Littérature et de la Pensée françaises contemporaines), *Christian Sénéchal* (Les grands courants de la littérature française contemporaine) és *Marcel Raymond* (De Baudelaire au surréalisme) könyvei közül ez utóbbi kapja a legjobb kritikát nemcsak ebben a cikkben, hanem körülbelül az egész francia sajtóban is.

Pierre-Quint cikkének címe és igazi témája: *Y a-t-il Rupture entre la Poésie contemporaine et notre Temps?* Van-e szakadás a mai költészet és korunk között? Nem akar belenyugodni és fáj neki, de kénytelen megállapítani, hogy ma már nincs arról szó, hogy a költők tömegeknek, vagy a nagyközönségnek énekeljenek. Sőt arról is le kell tennünk, hogy higgyünk a művelt elitben, amely olvassa a verseket. «A költő jelenleg mindenekelőtt és majdnem kizárólagosan csak a többi költő számára ír». A líra már nem haldoklik és ezentúl csak halkan, kellő tisztelettel szabad róla beszélnünk.

Fábián István.

Eliot versei és tanulmányai.

Thomas Stearns Eliot-ról nem tudni biztosan, angol költő-e vagy amerikai? Mindakét irodalom a magáénak vallja s verseng érte. Amikor első kötete megjelent, Amerikában és Angliában teljesen egyformán «üdvözölték, szidták, éljenezték, félreértették és utánozták». Tény, hogy St. Louisban született, de tény az is, hogy Európában nevelkedett és Londonban él. Verseinek szelleme éppúgy lehet angol, mint amerikai, mert tulajdonképpen egyik sem. Egyáltalában nincs modern költő, aki oly mélyen «tradíciós» volna, mint Eliot; «egyetlen költőt sem lehet szemlélni, sem értékelni egyedül — írja ő maga — hanem csakis a halottakhoz való viszonyában, ellentétében, velük összehasonlítva»; ennek ellenére egyáltalában nincs, akit oly kevésbé lehetne tradícióba sorozni; erről tanus-

kodik mindannak, amit eddig írt, sajátosan egyéni hangja, íze, formája, iránya és anyaga.

Verseinek olvasásakor a legelső impresszió a pátosz teljes hiánya; ezzel kapcsolatban szándékos egyszerűség, a reális hétköznapi hangsúly minden eszményivel és hősies-sel szemben. Mindannak ellenkezője, amit az irodalomban lírának szoktak nevezni. Semmi emelkedettség. Paradox költő, — prózai költő. Az a verse, amit a legtöbbet idéztek és utánoztak: «J. Alfred Prufrock szerelmi dala», kiábrándítóan diszharmonikus és közönséges. Lehetetlen nem Joycera gondolni — nem mintha utánzásról lenne szó; nem is lehet, hiszen a «Prufrock» előbb keletkezett, mint az «Ulysses». Joyce kalandor hőse úgynők. Élete a városi úgynök élete. Nem hősies. Nem patetikus. Nincs benne semmi «költészet». Az «Ulysses» paradox a hős, mint nemhős. Eliot

Prufrock-ja is ilyen nemhős hős. A «Szerelmi dal» háttérében ott van a petrarcai lágyság, a dantei égi szerelem, romantikus lánghalás és az érzéki tűz; de a környezet világváros, félig elhagyott utcák, szállók, vendéglők, október, köd, obligát szavak; virágillatot, sóvárgást, örök szerelmet árasztó strófák helyett mondatok a teáról, flanellnadrágról és marmeládról. Eliot éreztetni tudja azt, hogy amit ír, ellenköltészet olyan értelemben, ahogy Stravinsky muzsikája ellenmuzsika: tudatosan deromantizálja az elődök muzsikáját. Apatikus. Nem a magasra felcsapó, szenvedélyes, hanem a modern városok utcáin járó ember élete, akinek nem világmegváltó eszmék forognak a fejében, hanem a koszt és kvártély gondjai s legfeljebb egy üres és jelentéktelen kis kaland.

Egyéb költeményeiben, amilyenek «Egy úrnő arcképe», «Eliot úr vasárnap reggeli szolgálata», egész első verseskötetében, sőt a «Sivatag» című másodikban is ez a stílus kiterjeszkedik. Alaphangulattá lesz. Világszemléletté. Grotzeszk tragikus ironia. Cinikus kiábrándultság. Dühös destruktívó. Különös öröm minden súlyos, nehéz, beteg, reménytelen helyzetben. Csupa sötét tónus. Mintha az egész költészet katasztrófa rejtélyes megsejtése lenne s a költő a helyett, hogy visszariadna a katasztrófától, örömet lelné benne.

Legújabb kötetéről («Hamvazószerdá») azt mondják, hogy tisztultabb, mert kevesebb benne a rombolás. A költészet vallásos irányt vett, de ebben a kakofonikus vallásban nem sok kedvüket lelnek azok, akik irodalmilag klasszicisták, politikailag royalisták, vallásilag anglikánok. Igaz: misztikus. De ez a misztika fanyar és híján van minden lelkesültségnek. Vallás? «Nem nagy dolog» — mondja.

Ami Eliot költészetét ilyen külö-

nösen deromantizáltta, keserűvé, sivárrá teszi, az nemcsak az, hogy a verseket olvasó ember a lírától, ha nem is széles, szavaló gesztusokat, de legalább emelkedettséget, ha nem is hangzatosságot, de legalább harmóniát vár: sokkal inkább az, hogy a költő maga nézi a lírát széles gesztusú, emelkedett, harmónikus, eszmei valaminek, de nem akarja megcsinálni. A változás nem az olvasóban, hanem az íróban van. Eliot valósága eszmenélküli valóság. Nincsenek ideáljai. Nem érdeklődik az «ideológiai» iránt. «Hazugságmentes életet» akar élni. De ez a «hazugságmentes» élet nagyon arra irányul, amitől «mentes» akar lenni. Az eszmenélküli valóság még nagyon agresszív és negatív; még küzd az ideák és ideológiák ellen, még destrual, rombol, még nagyon hozzá van növe ellenfeléhez és így nem lehet önmaga. A líra fellengző szárnyalását a földön való járássá akarja tenni, de túloz: ahelyett, hogy járna, négykézláb mászik. A túlértékelés hibája helyett az alulértékelés hibáját követi el. Az Übermensch helyett az Untermensch.

Egészen pontosan meg lehet látni ezt ott, ahol megtalálni Eliot költészetének világszemléleti háttérét: tanulmányjaiban.

Eliot, az essayíró, éppen olyan hatást tett, mint Eliot, a költő. Egy róla szóló tanulmány azt mondja, hogy nem tudni, mit csodáljon az ember inkább, tudásának mélységét, irodalmi értékelésének finomságát vagy szemléletének érzékenységét. Módszere az összehasonlítás és az elemzés, de az összehasonlítás teljesen önkényesen és az elemzés mikroszkópikus részletekig. «Seneca hatása az Erzsébet-korabeli angol drámára» című könyve a legérdekesebb irodalomelméleti könyvek közé tartozik. «A szent erdő» essaykötete az angol nyelvű irodalmi kritikában új korszakot kezd.

Eliot gondolkozásában is paradox : ellentmond mindannak, amit a tradíció helyesnek tartott. Azt írja : «a költő feladata olyan érzéseket kifejezni, amelyek azidőszert teljesen hiányzanak». És : «a költészeti nem az érzés növelése, hanem éppen ellenkezőleg, menekülés az érzés elől». Ugyanaz, ami lírájában : ellenállás és illuziórombolás, miközben figyelmét arra összpontosítja, hogy amit ír, a tradíciónak pontosan az ellenkezője legyen. A roppant szellemi erőfeszítés, amely minden mondatából sugárzik, s amely prózai műveit is utólrétegetlenül szuggesztívá teszi, elérte célját. Vannak irodalmi értékelések, amelyeket egyszerűen elsöpört. Új perspektívák egész sorát nyitotta meg. Bizarr hasonlataival — mint amilyen a «Seneca sztoicizmusának hatása a shakespearei drámára» is — olyan levegőt teremtett, amelyben az irodalomszemléletnek csaknem kimeríthetetlen lehetőségei lappanganak.

A kritikának új értékelés eshetőségeit mutatta meg : elsősorban itt is és sokkal nagyobb mértékben negatívumokban, amennyiben könyörtelenül belegázol az akadémikus, naturalista, impresszionista, expresszionista értékelésekbe, de teremtve is, főként azt, ami minden bizonnyal a legfontosabb : atmoszferát.

Eliot helyzete világirodalmi. Iránya : «hazugságmentesség». Módszere : szellemi erőfeszítés. És ha valaki azt kérdezné, hol van irodalmi helye, azt kellene válaszolni : Dos Passos, Döblin, Romain, Papini között. Nemcsak azért, mert «The Egoist» és «The Criterion» című folyóiratokat szerkesztette, azokat a folyóiratokat, amelyeket a legújabb költők alapítottak, hanem, mert ő egyike volt a legújabb költők irányítóinak. Jelentősége az, ami Joyceé, mondják általában s ez a valóságnak körülbelül megfelel.

Hamvas Béla.

«Az ember tragédiája» és a külföld.

Madách drámai költeménye hetven esztendővel a Költő halála után, a halhatatlan művek lassú biztonságával egyre nagyobb elismerést vív ki önmaga számára külföldön. A bécsi bemutató óta, ime, a következő hírek terjedtek el «Az ember tragédiájá»-val kapcsolatban :

Elkészült Antonio Widmar és Gianola tanár új olasz fordítása, melynek bemutatóját őszre tervezik Rómában.

Goga Octavián román fordítását a bukaresti Nemzeti Színház mutatja be.

Karl Dumreicher dán fordítása a kopenhágai Udvari Színház igazgatója előtt fekszik.

A helsinki svéd színház karácsony utánra tervezi a bemutatót.

A párisi «Arc-en-ciel» művészi bábszínház bábukkal akarja eljátszatni a «Tragédiát», misztériumjátékszerű felfogásban.

A NAPKELET minden közleményéért írója felel.
A szerkesztésért és kiadásért felelős : TORMAY CECILE.
Helyettes szerkesztő : NÉMETH ANTAL.

Stephaneum nyomda r. t. — A nyomdáért felelős : IFJ. KOHL FERENC.